

SAKARI HEIKKINEN

SUOMEN TALouden TULEVAISUUS HISTORIAN PEILISSÄ

Suomessa koettiin 1860-luvulla Länsi-Euroopan viimeinen rauhanaikainen nälkäkriisi. Se havainnollisti karmealla tavalla Suomen tuolloisen köyhyyden, mutta muodostui samalla eräänlaiseksi käännepisteeksi maamme taloudellisessa kehityksessä. Sen jälkeiset 140 vuotta olivat melkoinen menestystarina: köyhä maa saavutti taloudellisesti kehittyneempiä maita ja takasi asukkailleen jatkuvasti kohentuvan elintason. (Koponen ja Saaritsa 2019) Tuota aikaa kesti aina 2000-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle, mutta viimeiset viistoista vuotta on ollut historiallisessa katsannossa todella vaatimattoman talouskasvun aikaa. Onko menestystarina lopullisesti päättynyt? Mistä seisahdus johtuu? Löytyykö taloushistoriastamme selityksiä ja mahdollisia reseptejä uudelle kasvulle? Näitä kysymyksiä pohdin tässä artikkelissa.

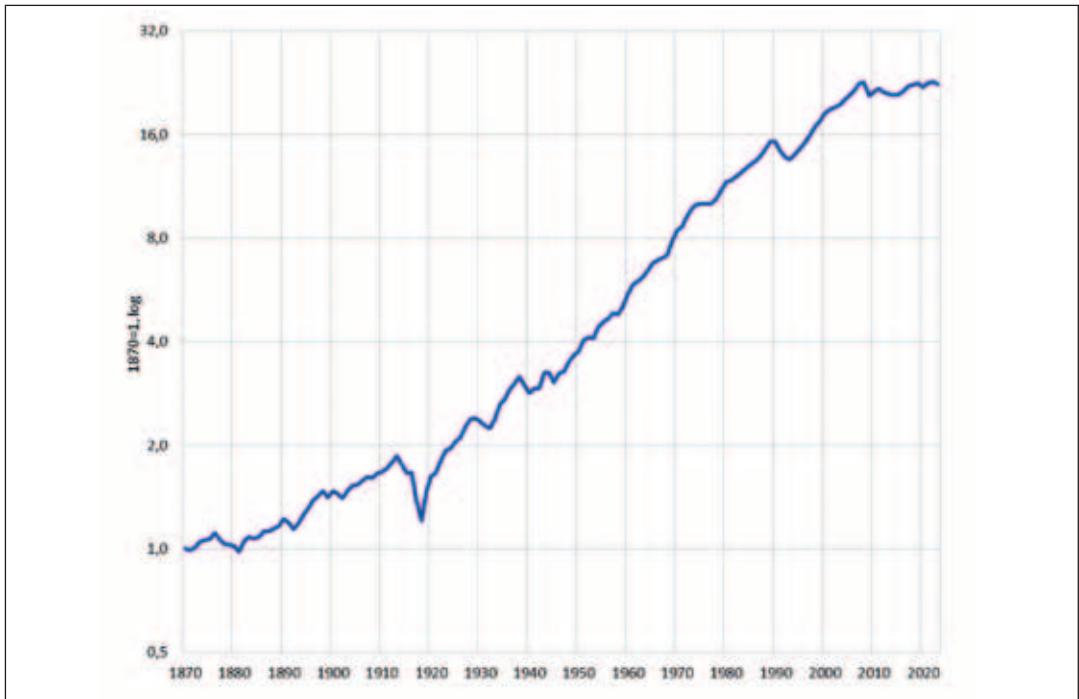
Viistoista vuotta nollakasvua

Pitkän aikavälin taloudellisen kehityksen tavanomaisin mittari on henkeä kohti laskettu reaalin bruttokansantuote (bkt) eli bkt:n määrä tai volyyymi - rakkaalla lapsella on monta nimeä. Bkt on kansantalouden erilaisten tulojen - palkkojen sekä yrittäjä- ja pääomatulojen - summa, ja siksi henkeä kohti laskettu bkt on kätevä indikaattori kuvatessaan tiivistetysti niitä taloudellisia resursseja, jotka paljolti määräävät väestön aineellisen elintason ja - joskaan eivät suoraviivaisesti - myös hyvinvoinnin.

Bkt:n määrä henkeä kohti oli viime vuonna yli 22-kertainen vuoteen 1870 verrattuna. Kuvion 1 (KTS. SEURAAVA SIVU) bkt-käyrä on esi-

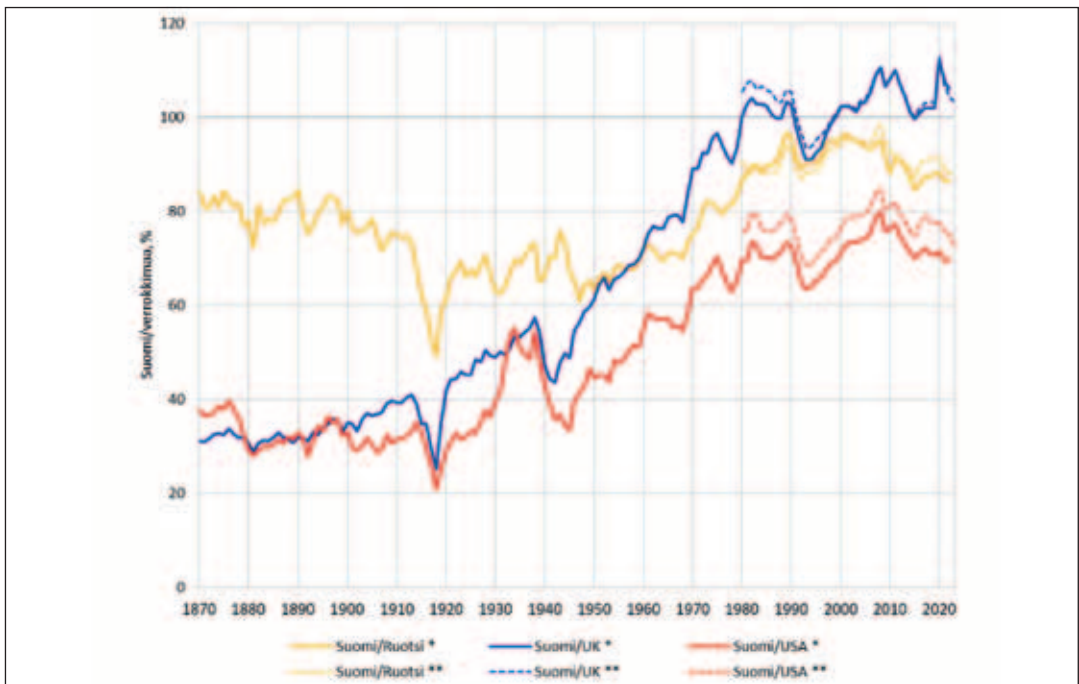
tetty logaritmisella asteikolla, jolla tasainen kasvu näyttää suoralta viivalta. Jos kehitys olisi ollut tasavauhtista vuodesta 1870 vuoteen 2023, reaalin bkt per asukas olisi kasvanut 2,1 prosenttia vuodessa (PISTEVIIVA KUVIOSSA). Tasaista kasvu ei kuitenkaan ole ollut, sillä 154 vuoteen mahtuu keskimääräistä nopeamman ja hitaamman kasvun aikoja sekä kriisejä, joista syvimpiä ovat itsenäistymisen murrosvaihe ja 1990-luvun lama.

Viimeiset viistoista vuotta erottuvat kasvuhistoriassamme poikkeuksellisen pitkänä paikallaan polkemisen jaksona. Vuosina 2022-2023 bkt:n määrä henkeä kohti oli yhtä suuri kuin vuosina 2007-2008, ennen finanssikriisin puhkeamista. Viidentoista vuoden takaiseen

KUVIO 1. BRUTTOKANSANTUOTTEEN MÄÄRÄ HENKEÄ KOHTI 1870-2023

HUOM. TILASTOKESKUKSEN SARJOISSA ON VUOTEEN 1974 ASTI BKT:N JAKAJANA VUODEN LOPUN VÄKILUKU, SEN JÄLKEEN KESKIVÄKILUKU. OLEN KORJANNUT MYÖS VUOSIEN 1870-1974 VÄKILUVUKSI KESKIVÄKILUVUN. LÄHDE: TILASTOKESKUS, KANSANTALouden TILINPIDON HISTORIALLISET SARJAT.

KUVIO 2. SUOMEN BRUTTOKANSANTUOTE/ASUKAS SUHTEESSA RUOTSIIN, ISOON-BRITANNIAAN JA YHDYSVALTOIHIN 1870-2023.

HUOM. * = VUODEN 2011 OSTOVOIMAKORJATUISSA (PPP) DOLLAREISSA (THE MADDISON PROJECT). ** = KÄYVISSÄ OSTOVOIMAKORJATUISSA (PPP) DOLLAREISSA (IMF). LÄHTEET: THE MADDISON PROJECT; IMF.

tilanteeseen verrattuna ainoastaan murrosvuodet 1917–1918 olivat nykytilannetta surkeammat.

Kiinniottaja

Puolitoista vuosisataa sitten Suomi oli köyhä maa. 1870-luvulla Suomen bkt asukasta kohti oli alle kolmanneksen maailman tuolloin kehittyneimmän talouden, Ison-Britannian henkeä kohti lasketusta kansantulosta. Reilun sadan vuoden päästä, 1980-luvulla, Suomi ohitti teollisen valankumouksen kotimaan, joka tosin oli aikoja sitten menettänyt asemansa talouskasvun kärkenä. Sen paikan oli ottanut Yhdysvallat, jossa bkt per asukas on ollut koko ajan selvästi suurempi kuin Suomessa – tällä hetkellä noin kolmanneksen suurempi. Ruotsin tulotason Suomi lähes saavutti 2000-luvulle tultaessa, mutta viimeisen viidentoista vuoden aikana länsinaapurin etumatka on jälleen kasvanut, ja tällä hetkellä Suomen bkt per asukas on reilun kymmenesosan pienempi kuin Ruotsissa (ks. KUVIO 2, VIEREINEN SIVU).

Suomi otti kehittyneimpiä talouksia kiinni etenkin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä, 1950-luvulta 1980-luvulle. 1990-luvun alun syvä lama merkitsi huomattavaa taka-asikelta, mutta sen jälkeisenä nousukautena Suomi kuroi kiinni syntyneitä etumatkaa ja jopa ohitti muun muassa Ison-Britannian kansakuntien välisessä tulotasovertailussa.

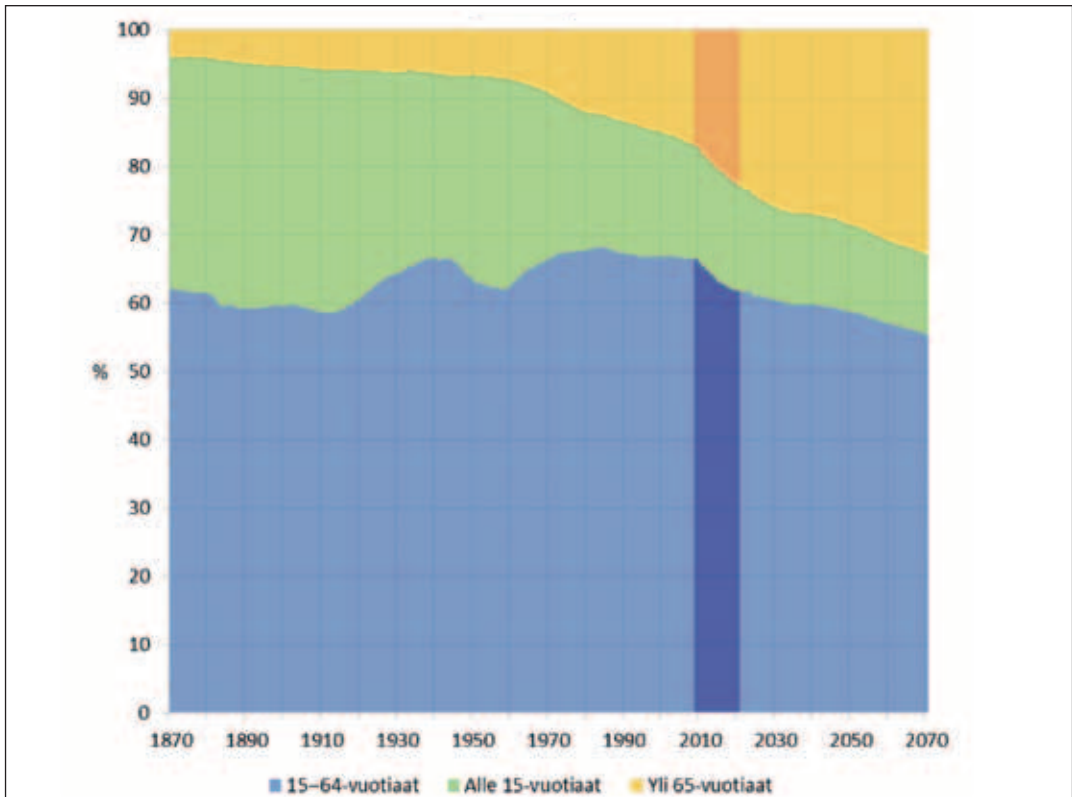
Kiinniottokauden 1950–1990 kasvua vauhdittivat monet suotuisat tekijät. Talouden

rakennemuutos oli yksi kasvun lähde. Suomi oli hyvin maatalousvaltainen maa ja teollistumisessa parisen vuosikymmentä Ruotsiakin jäljessä, joka sekin kuului teollistumisen peräsätulijoihin. Teollistumisen vauhdittuminen ja palvelutoimialojen kasvu merkitsi työvoima siirtymistä matalan tuottavuuden toimialoita korkeamman tuottavuuden aloille kokonaiskasvua kiihdyttäen.

Myös väestöllinen kehitys oli kasvulle suotuisa. Tosin sodan jälkeiset suuret ikäluokat supistivat 1950-luvulla työikäisten osuutta väestöstä, mutta sen jälkeen huoltosuhde eli nuorimpien ja vanhimpien ikäluokkien (ALLE 15-JA YLI 65-VUOTIAAT) suhde työikäisiin (15–64-VUOTIAAT) pienentyi historiallisen alhaiseksi.

Huonontuva huoltosuhde hidastaa kasvua

Nopean kasvun vuosikymmeninä, 1960–1980-luvulla, Suomen kansantalous purjehti työikäisen väestön kasvun tuomassa myötätulessa. Tuo tuuli tyyntyi jo 1990-luvulla, mutta kääntyi navakaksi vastatuuleksi vasta 2010-luvulla. Runsaassa vuosikymmenessä työikäisten (15–64-VUOTIAAT) osuus väestöstä pienentyi viitisen prosenttiyksikköä: vuoden 2009 66,4 prosentista vuoden 2021 61,6 prosenttiin. Näin jyrkkä työvoiman suhteellinen supistuminen on ennennäkemätön tapahtuma Suomen modernissa taloushistoriassa. Työikäisten väestöosuuden pienentyminen painaa tietenkin

KUVIO 3. VÄESTÖN IKÄRAKENNE 1870-2070. LÄHTEET: TILASTOKESKUS, VÄESTÖRAKENNE, VUODEN 2021 VÄESTÖENNUSTE.

BARBARA WRIGHT, HEINÄÄ SEIPÄILLÄ, NOIN 1941. FARM SECURITY ADMINISTRATION - OFFICE OF WAR INFORMATION PHOTOGRAPH COLLECTION, LIBRARY OF CONGRESS

SIIRTOVÄEN SYNNYTYSTUVAN VAUVOJA JYVÄSKYLÄSSÄ KUVA PEKKA KYITINEN. MUSEOVIRASTO, KANSATIETEEN KUVAKOKOELMA

FORSSAN UKKOKERHO 20.6.2023 . KERHO PERUSTETTIIN 1958 JA TOIMII EDELLEEN. SEN TARKOITUKSENA ON AKTIVOIDA FORSSALAISIA SENIOREITA. KUVA FORSSAN MUSEO, LOUNAIHÄMEEN KOTISEUTU- JA MUSEOYHDISTYKSEN KUVAT.

bkt per asukas-suhdelukua alaspäin: kansantalouden kakkua kasvattavien suhteellinen osuus (OSOITTAJA) pienentyy, kun yhä suurempi osa sen jakajista (NIMITTÄJÄ) ei lisää työpanoksellaan kansantuotetta.

Nyt koettu huoltosuhteen nopea heikkeneminen johtuu pelkästään väestön ikääntymisestä, kuten kuvion 3 tummennetut pylväät osoittavat. Tilanne poikkeaa siis toisen maailmansodan jälkeen koetusta huoltosuhteen noususta, joka johtui tuolloin syntyneistä suurista ikäluokista eli lasten suuresta väestöosuudesta. Nythän ongelmana on päin vastoin alhainen syntyneisyys.

Väestön ikääntyminen jatkuu tulevana vuosikymmeninäkin, joskaan ei yhtä nopeana kuin viimeisen vuosikymmenen aikana. Tilastokeskuksen vuonna 2021 laatiman väestöennusteen eli -skenaariolinjan työkäisten osuus supistuisi mukaan vuoteen 2070 mennessä 55,4 prosenttiin ja yli 65-vuotiaiden osuus nousisi 32,8 prosenttiin. Skenaarioluvut varmasti muuttuvat, kun Tilastokeskus julkistaa lokakuun lopulla uuden väestöennusteensa, mutta peruskuvaa väestön vanhenemisesta ja huoltosuhteen heikkenemisestä tuskin muuttuu.

Kaikki paitsi tuottavuus on turhaa

Kun väestö ikääntyy ja työkäisten joukko pienee, ellei maahanmuutto lisääny merkittävästi, jää talouskasvun ainoaksi lähteeksi tuottavuus. Sen parantuminen on ollut talouskasvun pää-

moottori jo aiemminkin, myös silloin, kun työkäisen väestön kasvu antoi kehitykselle lisävauhtia. (POHJOLA 2017) 1970-luvulta 2000-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle asti työn tuottavuus eli bruttokansantuotteen määrä työtuntia kohti kasvoi Suomessa selvästi nopeammin kuin muissa kehittyneissä talouksissa. Suomen tuottavuus 1970-luvun alussa oli alhainen: vain hieman yli puolet Yhdysvaltojen, noin 60 prosenttia Ruotsin ja 75 prosenttia Ison-Britannian tasosta OECD:n tilastojen mukaan. Kolme vuosikymmentä myöhemmin Suomen tuottavuus oli jo Ison-Britannian tasolla, ja ero Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin oli kaventunut noin kymmeneen prosenttiin. Sen jälkeen ei Suomi ole saavuttanut näitä kahta tuottavuuden eturintaman maita, mutta Iso-Britannia on jäänyt taakse, ja Suomen tuottavuus on pysynyt 2000-luvun myös euroalueen keskiarvoa suurempana.

Tuottavuuskuilun kiinnikuromisessa Suomi hyödynsi perässätulijan etua ottamalla käyttöön maailmalla kehitettyä uusinta teknologiaa. Tämän edellytyksenä oli panostaminen inhimilliseen pääomaan eli koulutukseen. Koulutustason nousu varmisti, että maassa oli osaavaa työvoimaa uusiman teknologian käyttäjäksi. Tämä oli keskeinen kasvu tekijä etenkin 1970-luvulta eteenpäin. (KOKKINEN 2012) Ainutkertaista lisävauhtia tuottavuuden kasvulle 1990-luvulta finanssikriisiin asti antoi Nokia-yhtiön nousu. Sen osuus Suomen kansantaloudesta nousi niin suureksi, että vastaavaa yhden yhtiön hallitsevaa asemaa ei löytyne muiden kehittyneiden

ILLINOIS INSTITUTE OF TECHNOLOGY, SR CROWN HALL, ARKKITEHTI MIES VAN DER ROHE, 1957. KUVA TIMOTHY BROWN 2014. WIKIMEDIA COMMONS

KODITON NUKKUU VERONMAKSAJAIN KESKUSLIITTO RY:N EDESSÄ. KUVA SAKARI KIURU, 2015. MUSEOVIRASTO HISTORIAN KUVAKOKOELMA

talouksien lähihistoriasta.

Jos Nokia oli suuri hyvässä, niin oli se sitä myös pahassa. Matkapuhelintuotannon lopettaminen oli yksi tärkeä syy Suomen talouden jyrkkään alamäkeen finanssikriisiin (2008–2009) jälkeisinä vuosina. Pahaksi onneksi samoihin aikoihin myös paperiteollisuuden kansantaloudellinen paino keventyi. Paperi- ja elektroniikkateollisuuden yhteenlaskettu kansantuoteosuus, joka oli 1970-luvun lopulta 1990-luvun lamaan vaihdellut neljän ja viiden prosentin välillä, nousi 2000-luvun alkuvuosi-na yli kymmeneen prosenttiin.

Nokia-vetoinen elektroniikkateollisuus piti asemansa aina finanssikriisiin asti, mutta paperiteollisuuden suhteellinen alamäki alkoi jo ennen sitä. Vielä vuonna 2007 näiden kahden toimialan kansantuoteosuus oli yli yhdeksän prosenttia. Mutta vuosina 2009–2012 osuus romahti runsaaseen kolmeen prosenttiin eikä ole siitä paljoa noussut. Eikä kyse ollut vain prosenttiosuuksien pienentymisestä, sillä toimialojen tuotantomäärät supistuivat: paperi- ja elektroniikkateollisuuden yhteenlaskettu reaalin bruttoarvonlisäys puolittui vuosina 2008–2012. Korkean tuottavuuden toimialojen supistuminen luonnollisesti heikensi koko kansantalouden keskimääräisen tuottavuuden kasvua.

Vaimeat kasvunäkymät

Suomella on siis takanaan pitkäkö tahmea talouskasvun aika. Puhe viidentoista vuoden

nollakasvusta on kuitenkin liioittelua, sillä vuosiin 2008–2023 mahtuu sekä finanssi- ja Nokia-kriisin romahdus ja alamäki vuosina 2008–2015 että sen jälkeinen kasvuvaihe, jonka koronapandemia katkaisi. Kun siitä oli toivuttu, iski Suomen ja koko Euroopan talouteen Venäjän hyökkäyssodan aiheuttama šokki. Sekä pandemia että sota vauhdittivat inflaatiota, jonka hillitsemiseksi Euroopan keskuspankki kiristi rahapolitiikka – se viimeistään tönäisi Suomen talouden taantumaan viime vuonna.

Mikään ei takaa, etteivät erilaiset šokit häiritse talouskehitystä jatkossakin, mutta sellaisten ennustaminen ei ole mahdollista, kun arvioidaan Suomen talouden tulevaa kehitystä. Millainen Suomen talouden kasvupotentiaali sitten on, sitä arvioi kesällä 2023 viisi tutkimuslaitosta: ETLA, Labore, PTT, Suomen Pankki ja valtiovarainministeriö. Niiden arviot vuosien 2023–2043 kasvusta esitettiin *Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa* (3/2023).

Ennustelaitoksia oli pyydetty esittämään arvionsa henkeä kohti lasketun reaalian brutto-kansantuotteen kehityksestä erikseen kahdelle kymmenvuotisjaksolle: 2023–2033 ja 2023–2043. Ennusteiden vaihteluväli on kohtalaisen suuri: 0,7–2,0 prosenttia vuosille 2023–2033 ja 1,1–2,7 prosenttia vuosille 2033–2043. Ennusteiden keskiarvot kymmenvuotiskausille ovat 1,26 prosenttia (2023–2033) ja 1,64 prosenttia (2033–2043). Kasvu perustuu lähes pelkästään tuottavuuden kohentumiseen, sillä työpanoksen merkittävän lisäykseen ei yksikään ennus-

VENÄJÄN SOTATOIMIA VASTUSTAVA MIELENOSOITUS 18.4.2022
SENAATINTORILLA. PUHUIJINA MM. ULKOMINISTERI PEKKA
HAAVISTO JA UKRAINAN SUOMEN-SUURLÄHETILÄS OLGA
DIBROVA. POLIISIN ARVION MUKAAN PAIKALLA OLI TUHANSIA
IHMISIÄ. KUVA HANNU HÄKKINEN 2022
MUSEOVIRASTO HISTORIAN KUVAKOKOELMA

tajista usko. (HEIMONEN JA ILMAKUNNAS 2023)

Tutkimuslaitoksista pessimistisin on Suomen Pankki, jonka ennuste ulottuu muita pidemmälle, aina vuoteen 2070. Petri Mäki-Fränthin, Arto Kokkisen, Meri Obstbaumin ja Pirkka Jalasjoen (2023) laatima skenaario poikkeaa verrokeistaan myös ennustamalla ihmillisen pääoman karttumista, joka yhdessä kiinteä pääoman kasaantumisen kanssa selittää työn tuottavuuden kehitystä ja niin myös talouskasvua. Tätä kautta koulutusinvestoinnit vaikuttavat merkittävästi arvioon tulevasta talouskasvusta.

Pankin ennusteessa on kolme vaihtoehtoa. "Muuttumattoman talouspolitiikan skenaariossa" ihmillisen pääoman kehitystä ei tueta eikä maahanmuuttoa edistetä. Tällöin henkeä kohti laskettu bkt:n määrä kääntyisi 2050-luvulla laskuun. Perusskenaariossa oletetaan, että "väestön vähenemistä ja nuorten ikäluokkien koulutustason heikkenemistä onnistutaan josain määrin hillitsemään" kasvattamalla korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuutta ja vauhdittamalla maahanmuuttoa. Tässä vaihtoehdossa kasvu hidastuisi vähitellen, niin että puolen vuosisadan (2020–2070) keskikasvuksi tulisi 0,7 prosenttia. "Optimistisessä skenaariossa" sekä korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus että maahanmuutto kasvaisivat vielä perusmallia nopeammin. Näiden onnellisen tähtien allakin kasvu jäisi historiallisen alhaiseksi, parhaimmillaankin (2030–2050-luvulla) vain 1,1–1,2 prosenttiin.

Matkien ja keksien

Jos talouskasvu (REAALINEN BKT PER ASUKAS) etenisi tulevina vuosikymmeninä prosentin vuotuiskasvu-uralla, palattaisiin kasvuvauhdissa 1870–1880-luvun lukemiin. On kuitenkin muistettava, että kasvu lähtee nyt paljon korkeammalta tulosasolta kuin yli sata vuotta sitten. Kun nykyinen reaalin bkt asukasta kohde on noin 22-kertainen vuoden 1870 tasoon verrattuna, toisi prosentin vuotuinen kasvu yhdessä vuodessa niin paljon maallista hyvää kuin kahden vuosikymmenen 150 vuotta sitten. Laskelma on tietenkin teoreettinen eikä merkitse sitä, että ero hyvinvoinnin kasvussa olisi samansuuruinen. Se kuitenkin muistuttaa siitä, että talouskasvun hidastuminen takavuosisikymmenten vauhdista ei suinkaan merkitse mitään kurjuutta – ainoastaan aiempaa hitaampaa tulotason kohoamista.

Historia ei toista itseään, eikä loistava menneisyys takaa samanlaista tulevaisuutta, mutta kenties taloushistoriasta voidaan jotain oppia. Kasvu syntyy työn tuottavuudesta, jonka "lähteet ovat samat nyt ja tulevaisuudessa kuin 100 vuotta sitten: henkinen pääoma ja ideat", tiivistää talouskasvua laajasti tutkinut Matti Pohjola (2017). On helppo yhtyä hänen johtopäätökseensä, että Suomen kaltaisella pienellä kansantaloudella on vain yksi toimiva talouskasvun strategia: "hyödyntää maailmantalouden muutosvoimat". Globalisaatio, digitalisaatio ja tietointensiivisten palveluiden kasvu ovat niitä muutosvoimia, joiden hyödyntämisessä

KIRJALLISUUS

- Heikkinen, Sakari (2017). Kiinniottajasta kiinniotettavaksi. Suomen taloudellisesta kehityksestä 1870–2015. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113, 293–311.
- Heimonen, Kari ja Ilmakunnas, Seija (2023). Nihkeän kasvun vuosikymmenet. Ennustelaitosten pitkän aikavälin ennusteet Suomen talouskasvulle vuosille 2023–2033 ja 2033–2043. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 119, 3/2023, 244–251.
- Hjerpe, Riitta (1988). *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Helsinki: Suomen Pankki.
- Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 119, 3/2023.
- Kokkinen, Arto. (2012). *On Finland's economic growth and convergence with Sweden and the EU15 in the 20th century*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Koponen, Juhani ja Saaritsa, Sakari (toim.) (2019). *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäki-Fränti, Petri, Kokkinen, Aro, Obstbaum, Meri ja Jalasjoki, Pirkka (2023). Suomen talouskasvu uhkaa hyytyä ilman panostuksia inhimilliseen ja kiinteään pääomaan. Suomen Pankin pitkän aikavälin ennuste. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 119, 3/2023, 265–272.
- Pohjola, Matti (2017). Suomen talouskasvu ja sen lähteet 1860–2015. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113, 266–292.
- Pohjola, Matti (2024). Pääoma työn tuottavuuden kasvun lähteenä markkinatuotannossa. Suomen ja Ruotsin vertailua *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 120, 84–100.

Ruotsi on Pohjolan (2024) mukaan onnistunut Suomea paremmin.

Rakennemuutos on ollut Suomen taloushistoriassa myönteinen kasvutekijä teollistumisen aikakaudella. Kielteinen rakenneuutos taas koettiin 2010-luvun taitteessa, kun elektroniikka- ja paperiteollisuuden yhtäaikainen alamäki pudotti Suomen talouden lähtölavaa. Kummastakaan toimialasta ei ole Suomen tulevaisuuden kasvuihmeeksi, mutta lohduttautua voi sillä, etteivät niiden tulevat vaikeudet myöskään voi järkyttää talouttamme samalla tavalla kuin reilu vuosikymmen sitten.

Rakennemuutos voi olla kasvun vauhdittaja tulevaisuudessakin, mutta nyt se merkitsee palvelukysynnän kasvun ja digitalisaation globaalien trendien hyödyntämistä. Siinä Ruotsi on onnistunut Suomea paremmin. (POHJOLA 2024) Mikään ei kuitenkaan estä Suomea matkimasta länsinaapuriamme, jossa eturivin tieto- ja viestintäteknologiaa hyödyntävät tietointensiiviset palvelualat ovat olleet tuottavuuden kasvun tärkeä lähde. Kasvattihan kiinniottaja-Suomikin kansantalouden kakkua omaksumalla edelläkävijämaissa kehiteltyjä reseptejä. Matkia kannattaa nytkin, ja toivoo, että aikaa myöten matkijasta kehkeytyy omia ideoita synnyttävä keksijä.

SAKARI HEIKKINEN

TALUSHISTORIAN EMERITUSPROFESSORI, HELSINGIN YLIOPISTO

LENTÄMISEN PIONEERIEEN ENSIMMÄISIÄ KOKEILUJA. WRIGHTIN VELJESTEN LIITOKONETTA LENNÄTTÄVÄT DAN TATE JA WILBUR WRIGHT. KUVA ORVILLE WRIGHT 1902. LIBRARY OF CONGRESS, WASHINGTON, D.C.